IRFAN
AKADEMIYASI
ILM · TA'LIM · TARAQQIYOT

RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI

ZAMONAVIY ILM-FAN VA INNOVATSION TADQIQOTLAR

ILM, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA INNOVATSIYALAR
UCHUN YANGI IMKONIYATLAR

NOYABR

TOSHKENT
O'ZBEKISTON

DINNING INTEGRATIV VA REGULYATIV FUNKSIYALARINING ZAMONAVIY JAMIYATDAGI O'RNI

Muxammadjonova Gulyora

Namangan davlat pedagogika universiteti

MTM-AU-25 guruh talabasi

Ilmiy rahbar: ***Zaynobiddinova Naimaxon***

https://doi.org/10.5281/zenodo.24431404

Annotatsiya. Maqolada dinning ijtimoiy funksiyalari ichida alohida o'rin tutuvchi integrativ va regulyativ funksiyalarning mohiyati, ularning nazariy asoslari hamda zamonaviy jamiyatdagi namoyon bo'lish shakllari tahlil qilingan. E. Dyurkgeym, M. Veber, T. Parsons kabi olimlarning qarashlari asosida dinning jamiyatni birlashtiruvchi va inson xulq-atvorini tartibga soluvchi roli ochib berilgan. Shuningdek, globallashuv, axborotlashuv va sekulyarlashuv sharoitida ushbu funksiyalarning o'zgarishi hamda O'zbekistonda diniy bag'rikenglik siyosatining ahamiyati yoritilgan.

Kalit so'zlar: din, ijtimoiy funksiya, integrativ funksiya, regulyativ funksiya, ijtimoiy birdamlik, diniy me'yorlar, bag'rikenglik, zamonaviy jamiyat.

Аннотация. В статье анализируются сущность интегративной и регулятивной функций религии, их теоретические основы и формы проявления в современном обществе. На основе взглядов Э. Дюркгейма, М. Вебера и Т. Парсонса раскрывается роль религии в объединении общества и регулировании поведения человека, а также значение политики религиозной толерантности в Узбекистане.

Ключевые слова: религия, социальная функция, интегративная функция, регулятивная функция, социальная солидарность, толерантность.

Abstract. The article analyzes the essence of the integrative and regulative functions of religion, their theoretical foundations and their manifestation in modern society. Based on the views of E. Durkheim, M. Weber and T. Parsons, it reveals the role of religion in uniting society and regulating human behavior, as well as the importance of the policy of religious tolerance in Uzbekistan.

Keywords: religion, social function, integrative function, regulative function, social

solidarity, tolerance.

Kirish. Din insoniyat tarixidagi eng qadimiy va barqaror ijtimoiy institutlardan biridir. U nafaqat insonning e'tiqodi va dunyoqarashini shakllantiradi, balki jamiyat hayotining turli sohalariga ham sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli din falsafa, sotsiologiya, madaniyatshunoslik va dinshunoslik fanlarining doimiy tadqiqot ob'ekti bo'lib kelmoqda.
Ilmiy adabiyotlarda dinning bir qator ijtimoiy funksiyalari ajratib ko'rsatiladi: dunyoqarash, kompensatorlik, kommunikativ, madaniyat uzatuvchi, legitimlashtiruvchi, integrativ va regulyativ funksiyalar. Ular orasida integrativ va regulyativ funksiyalar alohida ahamiyatga ega. Chunki aynan shu ikki funksiya orqali din jamiyatning birligini ta'minlaydi va kishilar xulq-atvorini muayyan me'yorlar asosida tartibga soladi.

Bugungi kunda globallashuv, axborot texnologiyalarining jadal rivojlanishi, migratsiya jarayonlari va madaniyatlararo aloqalarning kuchayishi dinning jamiyatdagi o'rnini yangicha talqin qilishni taqozo etmoqda. Bir tomondan, din milliy va ma'naviy o'zlikni saqlashda muhim omil bo'lib qolmoqda. Ikkinchi tomondan, diniy omildan buzg'unchi maqsadlarda foydalanish holatlari ham uchramoqda. Shu bois dinning integrativ va regulyativ funksiyalarini ilmiy asosda o'rganish dolzarb vazifa hisoblanadi.

Maqolaning maqsadi – dinning integrativ va regulyativ funksiyalari mohiyatini ochib berish hamda ularning zamonaviy jamiyatda, xususan, O'zbekiston sharoitida namoyon bo'lish xususiyatlarini tahlil qilishdan iborat. Tadqiqotda tarixiy-mantiqiy, qiyosiy va tizimli tahlil usullaridan foydalanildi.

Asosiy qism

1. Dinning integrativ funksiyasi va uning nazariy asoslari. Integrativ (lotincha *integratio* – tiklash, birlashtirish) funksiya dinning kishilarni umumiy e'tiqod, qadriyat va marosimlar asosida birlashtirishini anglatadi. Bu g'oyani ilmiy jihatdan birinchilardan bo'lib fransuz sotsiologi Emil Dyurkgeym asoslab bergan. U "Diniy hayotning elementar shakllari" (1912) asarida dinni muqaddas narsalarga oid e'tiqod va amallarning yaxlit tizimi sifatida ta'riflaydi. Olimning fikricha, bu tizim o'ziga ishonuvchilarni yagona axloqiy jamoaga birlashtiradi.
Dyurkgeym ta'limotida "jamoaviy ong" tushunchasi markaziy o'rin egallaydi. Umumiy diniy bayramlar, ibodatlar va marosimlar odamlarda "biz" tuyg'usini kuchaytiradi, ularning o'zaro

bog'liqligini mustahkamlaydi. Amerikalik sotsiolog Tolkott Parsons esa dinni ijtimoiy tizimning qadriyatlar asosini saqlab turuvchi element sifatida baholagan. Uning fikricha, din jamiyat a'zolari uchun umumiy ma'no va maqsadlarni belgilab beradi.

Shu bilan birga, R. Merton dinning integrativ ta'siri har doim ham ijobiy bo'lmasligini ta'kidlagan. Ko'p konfessiyali jamiyatda bir guruhni birlashtiruvchi omil boshqa guruhlardan ajralishga ham olib kelishi mumkin. Shuning uchun integrativ funksiyaning ijobiy natija berishi diniy bag'rikenglik muhitiga bevosita bog'liqdir.

2. Dinning regulyativ funksiyasi. Regulyativ (lotincha *regulare* – tartibga solish) funksiya dinning shaxs va jamiyat hayotini muayyan me'yorlar, qadriyatlar va taqiqlar orqali boshqarishida namoyon bo'ladi. Har bir din o'z izdoshlari uchun nima yaxshi va nima yomon ekanini belgilaydi. Masalan, halollik, rostgo'ylik, ota-onani hurmat qilish, kattalarga ehtirom va kichiklarga mehr, o'g'rilik va zulmdan saqlanish kabi talablar ko'plab dinlarda umumiydir.

Diniy me'yorlarning o'ziga xos jihati shundaki, ular tashqi nazoratga emas, balki insonning ichki ishonchi va vijdoniga tayanadi. Huquqiy me'yorlar davlat majburlovi bilan ta'minlansa, diniy-axloqiy me'yorlar shaxsning o'z ixtiyori bilan bajariladi. Maks Veber "Protestant axloqi va kapitalizm ruhi" asarida diniy qadriyatlar kishilarning iqtisodiy xulq-atvoriga, mehnatga munosabatiga ham kuchli ta'sir ko'rsatishini isbotlagan.

Islom ma'rifatida ham regulyativ funksiya keng o'rin egallaydi. Imom Buxoriy, Imom Termiziy, Bahouddin Naqshband kabi allomalarning merosida halol mehnat, ilm olish, insof va adolat g'oyalari ilgari surilgan. Naqshbandiyaning "Dil ba yoru, dast ba kor" shiori bugungi kunda ham mehnatsevarlik va ma'naviy poklikni uyg'unlashtirish namunasi bo'lib xizmat qiladi.

3. Zamonaviy jamiyatda funksiyalarning namoyon bo'lishi. XX asr o'rtalarida ko'plab olimlar sekulyarlashuv natijasida dinning ijtimoiy ta'siri susayadi, deb hisoblagan. Biroq keyinchalik P. Berger kabi tadqiqotchilar bu qarashni qayta ko'rib chiqdilar. Zamonaviy jamiyatda din yo'qolmadi, balki uning funksiyalari yangi shakllarga o'tdi.

Bugungi kunda integrativ funksiya quyidagi shakllarda namoyon bo'lmoqda:

- diniy bayramlar (Ramazon va Qurbon hayitlari) orqali oila, mahalla va butun jamiyat a'zolarining birlashuvi;

- xayriya va saxovat faoliyati, ehtiyojmand oilalarga yordam ko'rsatish an'analari;
- diniy ta'lim muassasalari va ilmiy markazlar orqali umumiy ma'naviy merosni o'rganish;
- ijtimoiy tarmoqlar va onlayn platformalarda diniy jamoalarning shakllanishi.

Regulyativ funksiya esa asosan oilaviy munosabatlar, mehnat axloqi, korrupsiyaga qarshi kurash va sog'lom turmush tarzini targ'ib qilishda ko'zga tashlanadi. Shu bilan birga, raqamli muhitda turli g'arazli kuchlar diniy tuyg'ulardan noto'g'ri maqsadlarda foydalanishga urinmoqda. Bu esa yoshlarda diniy savodxonlik va tanqidiy fikrlashni rivojlantirish zarurligini ko'rsatadi.

4. O'zbekiston tajribasi. O'zbekiston ko'p millatli va ko'p konfessiyali davlat bo'lib, mamlakatda 16 ta diniy konfessiyaga mansub tashkilotlar faoliyat yuritadi. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida har bir shaxsning vijdon erkinligi kafolatlangan. 2021-yilda "Vijdon erkinligi va diniy tashkilotlar to'g'risida"gi Qonun yangi tahrirda qabul qilindi.

So'nggi yillarda Imom Buxoriy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi, Imom Termiziy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi va O'zbekistondagi Islom sivilizatsiyasi markazi kabi muassasalar tashkil etildi. Ularning faoliyati "jaholatga qarshi ma'rifat" g'oyasiga asoslangan. Bu jarayonlar dinning integrativ funksiyasini millatlararo totuvlik va bag'rikenglik yo'nalishida, regulyativ funksiyasini esa ma'rifat va axloqiy tarbiya yo'nalishida rivojlantirishga xizmat qilmoqda. Mahalla instituti ham diniy va milliy qadriyatlarni uyg'unlashtirgan holda jamiyat barqarorligini ta'minlashda muhim rol o'ynamoqda.

Xulosa

O'tkazilgan tahlil asosida quyidagi xulosalarga kelish mumkin.

1. Integrativ va regulyativ funksiyalar dinning eng muhim ijtimoiy funksiyalari bo'lib, ular o'zaro chambarchas bog'liq. Umumiy me'yorlarga amal qilish jamiyat birligini mustahkamlaydi, birlik esa me'yorlarning barqarorligini ta'minlaydi.
2. Zamonaviy jamiyatda dinning ushbu funksiyalari yo'qolmagan, balki yangi shakllarda – xayriya faoliyati, ma'rifiy loyihalar, onlayn diniy jamoalar va oilaviy qadriyatlar orqali namoyon bo'lmoqda.
3. Dinning integrativ funksiyasi faqat diniy bag'rikenglik va konfessiyalararo muloqot

sharoitida ijobiy natija beradi. Aks holda u jamiyatda ajralishga sabab bo'lishi mumkin.

4. O'zbekistonda olib borilayotgan ma'rifatparvarlik siyosati dinning birlashtiruvchi va tarbiyaviy salohiyatidan jamiyat manfaati yo'lida foydalanishga qaratilgan.

Kelgusida yoshlarning diniy savodxonligini oshirish, ta'lim muassasalarida dinshunoslik va ma'naviyat fanlarini zamonaviy metodlar asosida o'qitish hamda raqamli muhitda ishonchli diniy-ma'rifiy kontent yaratish muhim vazifa bo'lib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. – Toshkent: O'zbekiston, 2023.
2. O'zbekiston Respublikasining "Vijdon erkinligi va diniy tashkilotlar to'g'risida"gi Qonuni (yangi tahrir). 05.07.2021, O'RQ-699.
3. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekiston strategiyasi. – Toshkent: O'zbekiston, 2021.
4. Durkheim E. The Elementary Forms of Religious Life. – New York: Free Press, 1995.
5. Weber M. The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism. – London: Routledge, 2001.
6. Parsons T. The Social System. – London: Routledge, 1991.
7. Berger P.L. The Sacred Canopy: Elements of a Sociological Theory of Religion. – New York: Anchor Books, 1990.
8. Яблоков И.Н. Социология религии. – Москва: Мировая общественная мысль, 1998.
9. Dinshunoslik: o'quv qo'llanma / mas'ul muharrir Z. Husniddinov. – Toshkent: Mehnat, 2000.